

## O problemă capitală a hermeneuticii lui Mircea Eliade: înțelegerea *înțelegerii*<sup>9</sup>

Mircea Eliade nu s-a dorit a fi, cel puțin la începuturile carierei sale profesionale, un hermeneut. Țelul său era acela de a crea o „antropologie filosofică”.<sup>10</sup> Dar încă de la început, viitorul istoric și filosof al religiilor s-a văzut confruntat cu problemele înțelegerii unor universuri simbolice ale căror valori nu mai erau de la sine înțelese, trebuind să fie *făcute înțelese*, prin intervențiile unei științe (arte) a interpretării. De această artă/știință a interpretării, adică de o *hermeneutică*, Mircea Eliade a avut nevoie pentru el însuși, mai întâi, dat fiind interesul lui pentru religiile și universurile simbolice foarte diferite de cele în care s-a format. După ce și-a scris o mare parte din istoria credințelor religioase, a devenit conștient de faptul că, în paralel cu culegerea, sistematizarea și interpretarea datelor, el a impus, cu un oarecare succes, și un anumit tip de hermeneutică. După cum se știe (și din bogata exegeză consacrată operei lui Eliade), el a edificat un model de hermeneutică pe care însă nu l-a teoretizat

---

<sup>9</sup> Textul care urmează reproduce – cu unele modificări cerute de cuprinsul prezentei cărți – lucrarea *Înțelegerea înțelegerii – o problemă capitală a hermeneuticii lui Mircea Eliade*, publicată în: „Philologica Jassyensia”, an III, nr. 1, 2007, pp. 129-139.

<sup>10</sup> Idei pentru o antropologie filosofică avea încă de pe vremea volumului *Solilocvii* (publicat în 1932). Mai târziu, în volumul *Sacrul și profanul* (ediția franceză a apărut în 1956), în *Introducere*, va insista asupra obligației de a-l studia pe omul societăților tradiționale din perspectiva conjugată a mai multor științe: „Cu toate că este istoric al religiilor, autorul acestei cărți își propune să nu scrie din perspectiva disciplinei sale. Omul societăților tradiționale este, bineînțeles, un *homo religiosus*, dar comportamentul lui se înscrie în comportamentul general al omului și, prin urmare, interesează antropologia filosofică, fenomenologia, psihologia.” (Mircea Eliade, *Sacrul și profanul*, traducere de Rodica Chira, București, Editura Humanitas, 1992, p. 17).

în prealabil. Nici ulterior nu a făcut acest lucru, lăsînd această sarcină pentru exegeții săi de mai târziu. Acest fapt l-a avut în vedere Adrian Marino, cel de-al doilea dintre realizatorii de monografii consacrate operei lui Mircea Eliade, autorul *Hermeneuticii lui Mircea Eliade*, apărute în 1980<sup>11</sup>, care va alege, de altfel, drept paratext al cărții sale, următoarea declarație a savantului: „*Dans mes travaux, j'ai essayé d'élaborer cette herméneutique; mais je l'ai illustrée de façon pratique, sur la base de documents. Il me reste maintenant, à moi ou à un autre, à systématiser cette herméneutique*”<sup>12</sup>.

Hermeneuticii lui Eliade îi consacră un consistent capitol și Ioan Petru Culianu în monografia *Mircea Eliade*, a cărei primă ediție în limba italiană datează din 1978<sup>13</sup>. Detaliile privind viziunea teoretică și hermeneutică a maestrului său se găsesc în capitolul V, intitulat *Mit și filosofie*, și cu deosebire în subcapitolele al treilea (*Mit și filosofie modernă*) și al patrulea (*O hermeneutică totală*).

După Culianu și Adrian Marino, mulți alți cercetători ai operei lui Eliade s-au ocupat de concepția sa hermeneutică, între aceștia trebuind a fi pomeniți, fără îndoială, cei care l-au cunoscut personal, precum Matei Călinescu și Alexandru Paleologu. Cel dintâi, Matei Călinescu, a avut în vedere cu deosebire tipul de hermeneutică<sup>14</sup> ilustrat de Eliade – „o hermeneutică a încrederii” (numită și „hermeneutică a credinței” sau „hermeneutică pozitivă”, „creatoare” etc.). Cel din urmă, Alexandru Paleologu, nu s-a ocupat propriu-zis de hermeneutica lui Mircea Eliade, ci de problematica înțelegerii în viziunea savantului, pe care a tratat-o

---

<sup>11</sup> Cf. Adrian Marino, *Hermeneutica lui Mircea Eliade*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980.

<sup>12</sup> Mircea Eliade, *Fragments d'un journal*, p. 556, apud Adrian Marino, *op. cit.*

<sup>13</sup> Cf. Ioan Petru Culianu, *Mircea Eliade*, ediție revăzută și augmentată, traducere de Florin Chirișescu și Dan Petrescu, București, Editura Nemira, 1995.

<sup>14</sup> A se vedea cu deosebire cartea lui Matei Călinescu, *Despre Ioan P. Culianu și Mircea Eliade. Amintiri, lecturi, reflecții*, ediția a doua revăzută și adăugită, traduceri din limba engleză de Mona Antohi, Iași, Editura Polirom, 2002.

sub titlul de *Încercarea înțelegerii*, într-una dintre ultimele sale cărți.<sup>15</sup>

Dintre cercetătorii din generațiile mai noi, mai bine plasați în câmpul hermeneuticii – și prin adoptarea vocabularului aferent – ni se par în principal Dan Petrescu<sup>16</sup> și Liviu Costin<sup>17</sup>. Beneficiind de contribuțiile consistente ale Ioan Petru Culianu sau ale lui Adrian Marino, precum și de ecurile deja asimilate ale interpretărilor gândirii lui Eliade de către giganți ai domeniului hermeneuticii (precum Paul Ricoeur) ori ai antropologiei (precum Gilbert Durand), ei vor radicaliza dezbaterile legate de specificul hermeneuticii lui Mircea Eliade. Problema centrală a hermeneuticii lui Mircea Eliade pare să fie – în viziunea celor mai recente contribuții semnate de Dan Petrescu și Liviu Costin – aceea a statuării ei drept *hermeneutică* (disciplină științifică, tradițională sau modernă) sau drept *mistagogie*. Opera și mărturisirile lui Eliade încurajează ambele interpretări, însă consecințele încadrării hermeneuticii lui într-un plan sau altul nu sunt, după opinia noastră, neapărat negative.

În ceea ce ne privește, ne propunem să luăm în dezbatere hermeneutica lui Mircea Eliade sub aspectul *înțelegerii* înțelegerii. După cum se știe, *înțelegerea înțelegerii* constituie o problemă capitală a oricărei hermeneutici, nu doar a hermeneuticii lui Mircea Eliade. De la F.D.E. Schleiermacher la Martin Heidegger, chestiunea formulată ca *înțelegerea înțelegerii* schimbă destinul hermeneuticii. Dintr-o disciplină practică, în relații de subordonare față de filologie sau față de exegeza sacră, ea devine, mai întâi, prin Schleiermacher, o știință teoretică

---

<sup>15</sup> Al. Paleologu, *Despre lucrurile cu adevărat importante*, Iași, Editura Polirom, 1997.

<sup>16</sup> Dan Petrescu, *Ioan Petru Culianu și Mircea Eliade: prin labirintul unei relații dinamice*, în volumul *Ioan Petru Culianu. Omul și opera*, volum coordonat de Sorin Antohi, Polirom, 2003, pp. 410-459.

<sup>17</sup> Liviu Costin, *Mistagogie și hermeneutică la Mircea Eliade*, în „Hermeneia” – 2006, număr special, *Ideea europeană în filosofia românească* (II), Iași, Editura Fundației Axis, p. 87-96.

(„disciplină filosofică”<sup>18</sup>, după cum i-a spus, la vremea sa, hermeneutul german), iar mai apoi, cu deosebire prin Heidegger și Gadamer, *filosofie*. Paul Ricœur prezintă aceste mutații intervenite în evoluția hermeneuticii drept niște „răsturnări copernicane”<sup>19</sup>. O primă revoluție copernicană ar fi fost înfăptuită de Schleiermacher și Dilthey, iar cea de-a doua de hermeneutica filosofică (Heidegger și Gadamer). Prin Schleiermacher, Humboldt și Dilthey, *comprehensiunea* (termenul tehnic pentru *înțelegere*) se definește drept problema centrală a hermeneuticii, termenul în discuție desemnând o realitate multidimensională (psihologico-istorică, lingvistică, metodologică). O dată cu Martin Heidegger, *înțelegerea* (*Verstehen*) se transformă într-un „existențial”, însă cel care face din *înțelegerea înțelegerii* problema crucială a hermeneuticii este Hans-Georg Gadamer.

Din perspectiva generală a hermeneuticii, *înțelegerea* este un fenomen complex, rezultantă a funcționării interrelaționate a mai multor factori. Raportul dintre *înțelegere* și *interpretare*, modelat de *înțelegerea înțelegerii*, are consecințe directe în organizarea câmpurilor hermeneuticilor de toate tipurile.

Pentru unii, *înțelegerea* este anterioară interpretării, deși parte constitutivă a acesteia (Heidegger). Pentru hermeneutica premodernă, *înțelegerea* este obținută abia la sfârșitul activității de interpretare. În cazul din urmă, însă, avem de-a face cu un alt tip de *înțelegere a înțelegerii*, respectiv, *înțelegerea* ca ‘*înțelegere mai bună*’, ca ‘*înțelegere completă*’ etc. Există și opinia conform căreia *înțelegerea* și *interpretarea* sunt termeni hermeneutici corelativi, indicând două tipuri de operații intelectuale care se intercondiționează (ca și *comprehensiunea* și *explicația*, alți termeni hermeneutici corelativi, cu care, după unii, se și confundă). Astfel, Gadamer crede că *înțelegerea* și *explicarea* – ultima înțeleasă ca ‘*explicitare*’, echivalentă cu interpretarea – reprezintă derivațiile moderne ale hermeneuticii tradiționale mai

---

<sup>18</sup> F.D.E. Schleiermacher, *Hermeneutica*, traducere, note și studiu introductiv de Nicolae Râmbu, Iași, Editura Polirom, 2001, p. 22.

<sup>19</sup> Cf. Paul Ricœur, *Eseuri de hermeneutică*, traducere de Vasile Tonoiu, București, Editura Humanitas, 1995, p.71, 80.

vechi, în care se distingea între *subtilitas intelligendi* și *subtilitas explicandi*. La aceste două tipuri de *capacitate / competență* de a înțelege și de a face cunoscut (de a comunica) ceea ce este înțeles, hermeneutica inspirată de pietism (J. J. Rambach) a adăugat categoria *subtilitas applicandi*<sup>20</sup>, capacitatea de a înțelege prin aplicații – un tip de înțelegere *creatoare* (exemplul clasic pentru acest tip de înțelegere îl constituie *predica religioasă*). Romanticii au meritul de a fi descoperit – spune Gadamer – „unitatea interioară dintre *intelligere* și *explicare*”. De la romantici încoace, *înțelegerea* nu mai este separată de *interpretare* decât din rațiuni didactice, pentru că interpretarea nu este ceva adăugat înțelegerii, după cum înțelegerea nu este ceva ce precede interpretarea.<sup>21</sup> *Înțelegerea* ar putea fi considerată fața interioară a *interpretării*, după cum *interpretarea* constituie fața exterioară a *înțelegerii*.

*Înțelegerea* – parte constitutivă a *interpretării*, implică mai toate datele importante ale definiției omului din perspectiva filosofiei (limbă, comunitate, timp sau istorie, ele înseși produse culturale etc.), ca și din perspectiva științelor psihicului (memorie, afectivitate, gândire, voință etc.). În afara acestor elemente constitutive ale înțelegerii, există ceva ce ar putea fi descris ca dimensiune *proiectivă* a înțelegerii: „*Înțelegerea care se originează în orice interpretare are structura proiectării*.”<sup>22</sup> În orizont heideggerian, înțelegerea este definită ca un „existențial fundamental”, respectiv ca „un mod fundamental al ființei

---

<sup>20</sup> Aceste categorii de *subtilitas* nu trebuie înțelese ca metode, ci doar ca niște „capacități” ce pretind un anumit tip de inteligență, variate competențe lingvistice și larg-culturale, talent, inspirație, erudiție, dar și capacitate proiectivă, aplicativă etc. Cf. Hans-Georg Gadamer, *Adevăr și metodă*, traducere de Gabriel Cercel, Larisa Dumitru ș.a., București, Editura Teora, 2001, p. 234.

<sup>21</sup> „Problema hermeneutică și-a dobândit semnificația sistematică grație descoperirii romantice a unității interioare dintre *intelligere* și *explicare*. Interpretarea (*Auslegung*) nu este un act ce se adaugă ulterior și în mod ocazional înțelegerii. *Înțelegerea este întotdeauna interpretare, iar interpretarea este, în consecință, forma explicită a înțelegerii*. Această idee este legată de constatarea potrivit căreia limba interpretării și conceptualitatea formează la rândul lor un element structural intim al înțelegerii.” *Ibidem*.

<sup>22</sup> Martin Heidegger, *Ființă și timp*, traducere din germană de Gabriel Liiceanu și Cătălin Cioabă, București, Editura Humanitas, 2003, p. 413.

*Dasein*-ului”<sup>23</sup>. Departe de a fi sau de a desemna un simplu comportament cognitiv-intelectiv, *înțelegerea* (*Verstehen*) este constitutivă ființei umane înțelese ca *Dasein*. Din această *înțelegere* primordială, constitutivă *Dasein*-ului, se dezvoltă toate celelalte tipuri de înțelegere (desfășurate ca explicații)<sup>24</sup>. Cu Heidegger se produce o cotitură radicală în *înțelegerea înțelegerii*, una care schimbă cursul hermeneuticii, după opinia lui Hans-Georg Gadamer, întrucât, la el: „*înțelegerea* nu constituie un ideal resignativ al experienței de viață a omului în senectutea spiritului, ca la Dilthey, nici un ideal metodic suprem al filosofiei față de naivitatea viețuirii (*Dahinleben*), ca la Husserl, ci, dimpotrivă, *forma originară de realizare a Dasein-ului*, ființarea-în-lume (*In-der-Welt-sein*). Înaintea oricărei diferențieri a înțelegerii în direcțiile felurite ale interesului pragmatic sau teoretic, înțelegerea este felul de a fi al *Dasein*-ului, în măsura în care este puțință de a fi (*Seinkönnen*) și «posibilitate».”<sup>25</sup>

Contribuțiile celor mai sus invocați (dar și ale altora) ne-au interesat din unghiul strict al *problematicii înțelegerii*. Cei familiarizați într-o oarecare măsură cu istoria hermeneuticii europene știu că *lupta pentru concept* din filosofie îmbracă adesea în hermeneutică (chiar în hermeneutica filosofică) forma luptei pentru interpretarea *conceptualității* în care s-au fixat (ori se fixează) gândirea, cunoașterea, morala. Cunoșcătorii devenirii hermeneuticii știu, de asemenea, că nici unul dintre conceptele-cheie ale hermeneuticii nu s-a bucurat și nu se bucură de univocitate semantică absolută. Plurivocitatea acestor concepte își

---

<sup>23</sup> *Ibidem*, p. 418.

<sup>24</sup> „Prin termenul «înțelegere» avem în vedere un existențial fundamental; aici nu e vorba nici despre un anume *mod de cunoaștere*, care să fie diferit cu ceva de explicație și de sesizarea prin concept așa cum, cu atât mai mult, nu e vorba nici de cunoaștere în sensul de sesizare tematică. Dimpotrivă, înțelegerea e cea care constituie ființa locului-de-deschidere, în așa fel încît, pe temeiul ei, un *Dasein* își poate dezvolta, prin faptul că există, diferitele posibilități ale privirii. (...) Orice explicație, ca des-coperire prin înțelegere a ceva ce n-a putut fi înțeles, își are rădăcinile în această înțelegere primordială, proprie *Dasein*-ului.”*Ibidem*, p. 444-445.

<sup>25</sup> Hans-Georg Gadamer, *op.cit.*, p. 199.